

Twórczość Krzysztofa Pendereckiego

Scenariusz lekcji dla szkół podstawowych (kl. VII)

Materiały:

- wydruki Załącznika: po 1 egzemplarzu na ucznia
- nagranie *Adagietta z V Symfonii cis-moll* Gustawa Mahlera (cz. IV) – dostępne w internecie
- przygotowane następujące linki ze strony „Trzej kompozytorzy”:
- nagranie [Trenu – Ofiarom Hiroszimy](#) Krzysztofa Pendereckiego
- nagranie [Polimorfii](#) Krzysztofa Pendereckiego
- nagranie [Fluorescencji](#) Krzysztofa Pendereckiego
- nagranie [III Symfonii](#) Krzysztofa Pendereckiego
- nagranie [Chaconny](#) Krzysztofa Pendereckiego
- nagranie opery [Ubu Król](#) Krzysztofa Pendereckiego
- [film biograficzny](#) o Krzysztofie Pendereckim

- [Muzorys](#) – gra na stronie Muzykoteki Szkolnej

- prezentacja w formacie pptx (w załączeniu)
- pianino
- tablica, kreda

Przebieg lekcji:

1. Klastery:

- Na początku lekcji zadajemy uczniom pytanie: z czym kojarzy im się muzyka klasyczna? Czym różni się od np. rockowej? Dyskusja.
- Prosimy uczniów o wysłuchanie przykładu – będzie to *Adagietto z V Symfonii cis-moll* Gustawa Mahlera. Wspólnie próbujemy ustalić, jakie są cechy tej muzyki, co w niej zwraca szczególną uwagę. Wnioski SLAJD NR 1: 1) „ładna” melodia, 2) tło melodii składające się z trójdźwięków (dla przypomnienia czym jest trójdźwięk, gramy na pianinie kilka przykładowych trójdźwięków w różnych przewrotach, można też zagrać krótką ich sekwencję).
- Wyjaśniamy, że w podobny sposób pisano muzykę przez całe stulecia – przykład, którego słuchaliśmy, pochodzi z początku XX w. W końcu jednak przyszedł moment, w którym pewnym kompozytorom znudziły się „ładne melodie”, zbuntowali się i postanowili poeksperymentować. Czy muzykę można tworzyć z np. czegoś takiego? – gramy na pianinie klaster półtonowy o rozpiętości ok. kwinty. Pytamy uczniów o opinię.
- Wyjaśniamy, że to, co zegraliśmy, jest rodzajem współbrzmienia, które nazywa się klaster SLAJD NR 2. Objaśniamy zasadę budowy klasteru fortepianowego – składa się on z dźwięków leżących bardzo blisko siebie, na klawiaturze są to dźwięki sąsiadujące ze sobą SLAJD NR 3. Wyjaśniamy, że klastery mogą mieć różną rozpiętość SLAJD NR 4 – gramy na pianinie kilka przykładów szerokich i wąskich klasterów. Pytamy uczniów, jaki może być najszerszy klaster na pianinie – odpowiedź poprawna to oczywiście: klaster składający się z wszystkich dźwięków klawiatury. Czy chcieliby taki usłyszeć? Jeśli tak, zapraszamy do pomocy kilku ochotników i po krótkim przeszkoleniu (grać jedną dłońią na białych klawiszach, a drugą na czarnych znajdujących się pomiędzy nimi) wykonujemy wspólnie gigantyczny klaster.
- Proponujemy teraz uczniom zabawę: dzielimy klasę na grupy 4/5-osobowe. Zadaniem każdej z nich będzie skomponowanie krótkiego utworu, składającego się z samych klasterów, a następnie wykonanie go na pianinie. Przypominamy, jakie są możliwości SLAJD NR 5:

- klastery mogą być szerokie lub wąskie

- mogą być głośne lub ciche

- mogą trwać długo lub krótko

- można je powtarzać

- mogą znajdować się w dowolnym rejestrze klawiatury
- można je komponować w dwóch (albo więcej) warstwach.

Prosimy uczniów, żeby kolejne sekwencje utworu spróbowali jakoś zapisać graficznie. Dajemy im kilka minut na przygotowanie się (opracowanie koncepcji i przećwiczenie „na sucho” materiału), a następnie zapraszamy kolejne zespoły do zaprezentowania swych dzieł na instrumencie. Każdy występ nagradzamy brawami.

- Prosimy teraz uczniów o wysłuchanie pewnego nagrania i następnie skomentowanie go – prezentujemy początkowy fragment (45 sekund) *Trenu – ofiarom Hiroszimy* Krzysztofa Pendereckiego (nie zdradzając na razie tytułu ani autora) ze strony „Trzej kompozytorzy”. Co słyszeliśmy? Odpowiedź nie powinna chyba w tym momencie sprawić trudności – słyszeliśmy klaster. Zadajemy następnie pytanie o aparat wykonawczy – w razie wątpliwości wyjaśniamy, że była to orkiestra smyczkowa.
- Wyjaśniamy, że najwyraźniej układanie klasterów nie jest tylko zabawą – zajmowali się tym poważni kompozytorzy, wśród nich autor wysłuchanego przykładu: Krzysztof Penderecki SLAJD NR 6. Utwór, którego fragmentu wysłuchaliśmy – *Tren – ofiarom Hiroszimy* – został skomponowany na początku lat 60. i był to moment w historii muzyki, w którym z klasterów korzystano szczególnie często.
- Proponujemy teraz wysłuchanie nagrania w całości – tym razem zadanie każdego z uczniów będzie polegało na podniesieniu do góry ręki w momencie, gdy zabrmi jakiś klaster. Czy coś jeszcze, oprócz klasterów, zwróciło ich szczególną uwagę?

2. Sonoryzm:

- Prosimy teraz uczniów o wysłuchanie fragmentu jeszcze jednego utworu Krzysztofa Pendereckiego na smyczki – będzie to *Polimorfia* z 1961 r. Jeśli usłyszą jakiś ewidentny klaster, niech ponownie podniosą ręce do góry, tym razem mają jednak zwrócić również uwagę na to, JAK grają instrumenty smyczkowe. Prezentujemy początkowe fragmenty [nagrania Polimorfii](#) ze strony „Trzej kompozytorzy” (do 2'35) i prosimy uczniów o wypowiedzi – z pewnością zwrócą uwagę na niecodziennosc tych brzmień (być może poddadzą w wątpliwość wykonanie niektórych z nich przez smyczki).
- Wyjaśniamy, że poszukiwanie nowych brzmień było kolejną ważną cechą muzyki Krzysztofa Pendereckiego z owych czasów – nie tylko jego zresztą. Był on wówczas reprezentantem nurtu zwanego sonoryzmem SLAJD NR 7, dla którego brzmienie i barwa stały się nadrzędnymi elementami muzyki. Zwracamy uwagę, że w muzyce tej nie ma już „ładnych melodii”, tradycyjne współbrzmienia zostały zastąpione przez klaster, a tym, co przykuwa uwagę słuchacza, jest następstwo coraz to nowych brzmień/barw, często prezentowanych w sposób zmasowany (wiele instrumentów gra to samo, ale w sposób niezsynchronizowany), tworząc „chmurę dźwięków”.
- Proponujemy wysłuchanie fragmentu jeszcze jednego utworu z lat 60. Krzysztofa Pendereckiego – *Fluorescencji* na wielką orkiestrę. Prosimy uczniów, by spróbowali na bieżąco zgadywać, jakie instrumenty grają w danym momencie, wyjaśniając, że usłyszymy coś więcej niż tylko brzmienia instrumentów orkiestrowych. Prezentujemy początkowy fragment [nagrania](#) ze strony „Trzej kompozytorzy” (do 3'08). Czy wszystkie brzmienia łatwo daje się rozpoznać? Zwracamy uwagę na obecność syreny strażackiej i maszyny do pisania – czy zatem muzykę można tworzyć z dźwięków wydawanych przez otaczające nas przedmioty? Dyskusja.

3. Biografia:

- Zapowiadamy uczniom, że na chwilę wrócimy jeszcze do „ładnych melodii” i prezentujemy (nie zdradzając autora i tytułu) fragment *Adagia z III Symfonii Krzysztofa Pendereckiego* ze strony „Trzej kompozytorzy” (od 13'35). Pytamy uczniów, czy domyślają się, dlaczego słuchaliśmy tego właśnie utworu.
- Jeśli nie padnie właściwa odpowiedź, wyjaśniamy, że jest to utwór z końca XX wieku, a jego autorem jest... Krzysztof Penderecki. Wyjaśniamy, że po eksperymentach sonorystycznych z lat 60. kompozytor stopniowo zaczął porzucać wynalezione przez siebie awangardowe techniki kompozytorskie, inspirując się w coraz większym stopniu muzyką z przełomu XIX i XX wieku – m.in. taką, jaką słyszeliśmy na samym początku lekcji. Proponujemy wysłuchanie jeszcze dwóch przykładów, będą to początkowe fragmenty [Chaconny](#) oraz opery [Ubu Król](#) (do 1'58).
- Sugerujemy, że warto zapoznać się bliżej z kompozytorem o tak intrygującej biografii artystycznej, proponujemy więc uczniom obejrzenie krótkiego filmu o Krzysztofie Pendereckim. Przed projekcją rozdajemy uczniom kartki z pytaniami (Załącznik), prosząc, by uważnie je przeczytali, a następnie (w trakcie oglądania) wpisali odpowiedzi. Prezentujemy [film biograficzny o Krzysztofie Pendereckim](#) ze strony „Trzej kompozytorzy”, następnie wspólnie ustalamy prawidłowe odpowiedzi.

4. Zadanie domowe:

- Proponujemy teraz uczniom grę w *Muzorys* ze strony Muzykoteki Szkolnej. Otwieramy [link do gry](#) i wyjaśniamy, że za pomocą poszczególnych znaków graficznych nanoszonych na pięciolinię możemy generować różne dźwięki (demonstrujemy przykłady).
- Zwracamy uwagę, że gra świetnie nadaje się do tworzenia muzyki sonorystycznej – można układać klastery ale też „chmury dźwięków” jak u Pendereckiego z lat 60. Oczywiście można też układać „ładne melodie”, ale zadaniem uczniów będzie skomponowanie muzyki sonorystycznej. Zapraszamy do zabawy ochotników.
- Objasniamy zadnia domowe SLAJD NR 8:
 1. ułożenie kompozycji sonorystycznej za pomocą gry w *Muzorys* (na własny użytek, gdyż gra nie ma funkcji zapisywania);
 2. ułożenie i przygotowanie wykonania krótkiej kompozycji sonorystycznej w wykorzystaniem dźwięków, które wygenerować możemy z przedmiotów znajdujących się pod ręką (czy pamiętamy maszynę do pisania we *Fluorescencjach*?), np. stukanie jednym przedmiotem o drugi, pstrykanie długopisem, mięcie lub darcie kartki papieru itp. Zadanie można wykonać solo lub w grupie.

Anna Pęcherzewska-Hadrych